

Чаплінська О.В. – канд. філос. наук, доц.

ЖДУ ім. Івана Франка (Житомир)

САМОТНІСТЬ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ ДОБИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Будучи втягнутою в багатовимірні просторові структури та обумовленою тимчасовістю свого унікального існування людина ніби «розкидана» в світі, оскільки іманентно присутня в просторі соціуму, культури, інших людей та свого внутрішнього світу. Суперечливий характер людського буття, який констатує екзистенційну загубленість, ілюструє безрезультатні спроби визначити себе, що посилюється відчуттям приреченості бути самотнім. М. Бубер, виділяючи в історії «епохи облаштованості» та «епохи бездомності», зазначав, що для останньої властивим є усвідомлення світу як негармонійно впорядкованого цілого, а звідси й складність знайти людиною собі «затишне місце» й відчуття «неприкаяності й сирітства». Відповідно, з метою подолання зазначеного, в філософській спадщині наявні спроби побудови такого «дому», в якому б людині було затишно й комфортно (наприклад, мова як «домівка буття» М. Хайдеггера).

Добу постмодернізму також варто співвіднести з «епохою бездомності», адже в ній актуалізовано зазначені вище ознаки людського самовідчуття. Культурний герой постмодернізму – це людина, яка переживає кризу власного «я», але не в індивідуалізованому вимірі, а серед «інших», які перебувають у такому ж критичному стані. Самотність у постмодернізмі найчастіше стає мушлею, в яку тікає людина, щоб, з одного боку, відштовхнутися від світу, який продукує загальнообов'язковий варіант буття – «самотність серед людей», з іншого – розпочати пошук «дому», що стане місцем порятунку від реальності. Мотив пошуку «дому» в різних варіаціях знаходимо в художніх текстах: «дім» як міфологічний Авалон (збірка поезій «Предчуття Авалону: пісенькі для Михася» О. Степаненко), «дім» як потойбічний острів («Книга снів і пробуджень» Г. Пагутяк), «дім» – світ як лабіринт («Ім'я рози» У. Еко,

«Вавілонська бібліотека» Х. Л. Борхеса), «дім» як простір апокаліптичного безчасся («Щоденний жезл» Є. Пашковського).

М. Мовчан виокремив найбільш загальні аспекти феномену самотності: самотність-усамітнення, самотність-бездомність, самотність-відповідальність і самотність-незлиття [2, 129]. Постмодерна культура охоплює весь спектр пропонованих вище вимірів самотності. Кодом самотності в постмодерному тексті стає потреба людини відокремитися не тільки від світу людей, а й від самої себе. Це обумовлене амбівалентною перспективою буття, коли унеможлиблюється вибір «бути самотнім» у постійному зіткненні з «іншими» та самим собою (лірична героїня Неди Неждани говорить: «Боже / Дай мені таку самотність / щоб навіть мене не було вдома» [3, 11]).

Здобування «я» неможливо поза усвідомленням власного індивідуального, того, що є існуванням «одиночного індивіда», а також неможливо поза тим духовним виміром існування, який забезпечує причетність індивіда до роду. Будь-яка культура продукує різні шляхи самореалізації, проте безпосереднє переживання та відчуття цілісності й повноти буття належить окремій особистості, яка в комунікативній практиці спроможна словесно описати свої відчуття, що вимагає уважного та небайдужого співрозмовника. Тут виникає один із парадоксів буття: неспроможність повною мірою злитись з іншим «я», внаслідок чого відсутність духовного єднання переживається як самотність. Тому представники комунікативної філософії джерело її вбачають у неспроможності людини проникнути в неповторний світ «Іншого» й проїнятися його змістом.

Постмодерний герой, відштовхуючи світ, який його травмує, переживаючи драму не так безвідповідальності, як радше відсутності потреби відповідати хоч за щось, обирає простір самотності/відштовхування «інших», себе. Наприклад, такого героя знаходимо в романі «Щоденний жезл» Є. Пашковського. Наратор у тексті не просто констатує потребу своєї самотності, а й вдається до мазохістсько-нарцисивного залюблення нею через її

багаторазове описування/смакування («Ти був самотній, як сто вовків, що марно зрисачили ніч...» [5, 15]).

Для людини, котра є єдиною реальністю, суть якої в остаточному виборі, буттєво важливою є можливість актуалізації – отже, вибирати себе, загубитися або знайти себе. Так, Х. Ортега-і-Гассет стверджує, що життя людини постає як непередавана реальність – це радикальна самотність. Перебуваючи серед безмежної кількості речей, постмодерна людина залишається одна в своїй радикальній реальності – на самоті з усіма цими речами, й оскільки серед них є інші людські істоти, вона так само самотня з іншими [4].

Варто звернути увагу на один важливий момент: у своїй глибинній, інваріантній суті самотність трансформується в очікування й підготовку до зустрічі з «Іншим». Зміст цієї підготовки вимагає від «я» відсторонення від утилітарного вектору життя, а також заглибленого переживання власної неповноти-без-Іншого. У такому контексті самотність можна трактувати як вимушене «зависання» в лімінальному стані. Постмодерна культура пропонує неоптимістичну перспективу одвічного «зависання» людини у вимірі «без-Іншого». Перебуваючи в пошуках себе (будь-які рівні ідентифікації, наприклад, національної у романі «Перверзія» Ю. Анруховича), особливого місця – «дому» (твір «Книга снів і пробуджень» Г. Пагутяк), можливості реалізації своєї мрії (на кшталт, народити сина-героя в романі «Польові дослідження з українського сексу» О. Забужко), постмодерний герой найчастіше залишається в програті: він або неспроможний завершити свій пошук, або закінчуючи його залишається так само самотнім.

Акцентування уваги на фізично-тілесних якостях людини, культивування «інтересів тіла» є домінуючим у постмодерному тексті. Любов стає не мислима поза сексуальним аспектом і найчастіше саме секс/любов дозволяє «заховатися» постмодерному героєві від самотності або в самотність (не серед багатьох, а поруч однієї/одного). В романі «Ім'я рози» У. Еко герой/наратор Адсо, опинившись в ситуації «лабіринту»-загадки, котру не має сил розгадати, поруч старших людей, які залишаються йому незрозумілими, знаходить

подолання власної самотності через сексуально-любівні стосунки з дівчиною («Не знаю, скільки часу я пролежав поруч з дівчиною. Легкими порухами рука її далі гладила моє тіло, вологе від поту. Всередині у мене все ликувало, але то не був мир, а радше останній, приглушений зблиск огню, який баривсь погаснути під попелом, коли полум'я вже померло» [1, 281]).

Розуміння самотності як очікування зустрічі з «Іншим» підмінється розумінням самотності як атрибуту людини. Постмодернізм, що сповнений імітацій комунікації, є потоком артефактів, позбавлених співвіднесеності зі світом як цілісністю. Комунікаційна криза доповнюється «епатажною самоізоляцією», «надлишковою глухотою», «мовчанням», «акустичною німотою», що перетворюється на основу світовідчуття людини. Драматизм постмодерної культури зумовлений втратою «іншості», сповнений «пеклом тожсамості», у якому вихід за межі «двійника» – «фантазму» – «утопії» клонування не можливий. За такої ситуації «Іншого» доводиться «винаходити» або й імітувати.

Отже, можемо констатувати присутність в постмодерних мистецьких практиках багато варіативного осмислення самотності сучасної людини: самотність як відокремлення від себе й світу, самотність як одвічне «зависання» людини у вимірі «без-Іншого», самотність як втеча від відсутності потреби відповідати за свої вчинки в хаосі безвідповідальності навколишньої дійсності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Еко У. Ім'я рози / Умберто Еко. – Харків: Фоліо, 2006. – 575 с.
2. Мовчан М. Самотність як полівекторний феномен: філософсько-антропологічний дискурс / М.Мовчан // Філософські обрії. – № 20. – 2008. – С. 124 – 137.
3. Неждана Неда Котивишня. Збірка віршів / Неда Неждана. – К.: Смолоскип, 1996. – 108 с..
4. Ортега-и-Гассет Х. Человек и люди // http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/gas_chel/index.php.

5. Пашковський Є. Щоденний жезл / Євген Пашковський. –К.:
Генеза, 1999. – 471 с.